

Ayetü'l-Kübra Risalesi'nde Metodolojik Prensipier

Methodological Principles in Ayetü'l-Kübra
Treatise

İlyas ÜZÜM

Prof. Dr.

Özet

Metot, bir amacı gerçekleştirmek yahut bir gerçeğe ulaşmak için izlenen düzenli yol demektir. Metot aynı zamanda bir sistemi, metodik düşünme de sistemli düşünmeyi ifade eder. İlimler tarihine baktığımızda, bütün ilim dalları açısından metodun son derece önemli olduğu, bilimsel gelişmelerin temelinde tutarlı metodik prensipler olduğunu görürüz. Bu yüzden İslam düşünce tarihinde de erken dönemden itibaren gerek Kur'an'ı gerekse hadisleri anlamada usül ilimleri doğmuş, tefsir usülü Kur'an'ı, hadis usülü nebevî beyanları anlamının prensiplerini ortaya koymuştur. Bu çalışmada Ayetü'l-Kübra Risalesi'nin İkinci Makamının Birinci Bâbı esas alınarak öne çıkan metodolojik bazı prensiplere işaret edilecektir. Zira bu eseri bir bütün halinde metodolojik olarak ele alıp incelemek çok yönlü bir birikim ve çok ciddi bir çaba gerektirdiği için bizi ziyadesiyle aşar. Biz, bunu ileride yapılacak çalışmalara havale edip bazı genel değinmelerde bulunmakla iktifa edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Ayetü'l-Kübra, Metodoloji, Sorgulama, Yaratıcı, Sema

Abstract

Method means the regular way followed to achieve a goal or reach a truth. Method also refers to a system, and methodical thinking refers to systematic thinking. When we look at the history of sciences, we see that the method is extremely important in terms of all branches of science and that there are consistent methodical principles on the basis of scientific developments. Therefore, methodological sciences have emerged in understanding both the Qur'an and the Hadiths from an early period in the history of Islamic thought; The Tafsir Method revealed the principles of understanding the Qur'an and the Hadith method revealed the prophetic statements. In this study, the prominent methodological principles will be pointed out based on the First Chapter of the Second Station of the Ayetü'l-kübrâ Treatise. Because, methodologically considering and examining this treatise as a whole is beyond us, as it requires a multi-faceted experience and a very serious effort. We will refer this to future studies and make some general references.

Key Words: Ayetü'l-Kübra, Methodology, Questioning, Creator, Heaven

Giriş

Bilindiği gibi metot, -en kısa tanım itibariyle-, bir amacı gerçekleştirmek yahut bir gerçeğe ulaşmak için izlenen düzenli yol demektir. Dilimizde aynı anlamda usûl, yöntem kelimeleri de kullanılır. Aynı kökten gelen ve “yöntem bilim” demek olan metodoloji ise belirli bir alanda kullanılan metotlar demektir. Fen bilimleri, beşeri bilimler gibi bilimin ana alanlarının kendine has metodolojisi olduğu gibi her alt bilim dalının da genel metodolojik prensipler yanında özel metotları vardır.

Metot aynı zamanda bir sistem, metodik düşünme de sistemli düşünme demektir. Sistem ise düzenli prensipler bütünüdür. Dolayısıyla bir maksadı gerçekleştirmeye yönelik düzenli prensiplerden meydana gelen metot, genel-geçer bir karakter taşır ya da taşınması gerekir; dolayısıyla muayyen bir metodu takip eden kişiler aynı sonuca ulaşır, ulaşması gerekir. Eğer aynı metodu takip eden kişi ya da kişiler aynı sonuçlara ulaşmıyorsa prensipler “sorunlu” anlamına geldiği için, ortada sağlıklı bir metodun bulunduğundan söz etmek mümkün olmaz⁽¹⁾.

İlimler tarihine baktığımızda, bütün ilim dalları açısından metodun son derece önemli olduğunu, bilimsel gelişmelerin temelinde tutarlı metodik prensipler olduğunu görürüz. Bu yüzden İslam düşünce tarihinde de erken dönemden itibaren gerek Kur’an’ı gerekse hadisleri anlamada usûl ilimleri doğmuş, tefsir usûlü Kur’an’ı, hadis usûlü nebevî beyanları anlamının prensiplerini ortaya koymuştur. Fıkıh usûlü ise dinin ameli alanla ilgili hükümlerini ayet ve hadislerin ışığında doğru konumlandırmanın prensiplerine odaklanmıştır. Literatüre “kelâm usûlü” adıyla anılan kitaplar yansımamış olmakla birlikte, dinin inanç konularının anlaşılmasına dönük usûli prensipler kelâm kitaplarının baş kısımlarında, bazen kısa bazen uzun açıklamalarla yerini almıştır. Zamanla İslam’da medrese ilimleri arasına giren mantık ilmi de doğru düşünmenin başlıca yol ve yöntemleri olarak kabul edilmiş ve kayda değer gelişme göstermiştir.

Bu çalışmada Ayetü'l-Kübra Risalesi'nin İkinci Makamının Birinci Bâbı esas alınarak öne çıkan metodolojik bazı prensiplere işaret edilecektir. Zira bu eseri bir bütün halinde metodolojik olarak ele alıp incelemek çok yönlü bir birikim ve çok ciddi bir çaba gerektirdiği için bizi ziyadesiyle aşar. Biz, bunu ileride yapılacak çalışmalara havale edip bazı genel değerlendirmelerde bulunmakla iktifa edeceğiz.

Sözlükte “en büyük ayet” anlamında gelen “Ayetü'l-Kübra” sıfat tamlaması olup Kur’an’da iki ayette geçmektedir. İlki Taha suresinin 23. ayetinde Hz. Musa’ya verilen bir büyük bir mucize, ikincisi Necm suresinin 18. ayetinde, miraçta Resul-i Ekrem’e (asm) verilen büyük bir mucize olarak zikrolunmaktadır⁽²⁾. Doğru yazılışı Arapça terkip olarak “el-Ayetü'l-Kübra” veya terkip-i Osmanî ile “âyet-i kübrâ” şeklinde olmakla birlikte, pratikte

*Fen bilimleri,
beşeri bilimler
gibi bilimin
ana alanlarının
kendine has
metodolojisi
olduğu gibi her alt
bilim dalının da
genel metodolojik
prensipler
yanında özel
metotları vardır.*

1 Krş. Şadi Can Saruhan-Ata Özdemirci, Bilim, Felsefe ve Metodoloji, İstanbul 2016, s. 147 vd.
2 Geniş bilgi için bk. Süleyman Pak, “Kur’an’da Geçen ‘Ayetü'l-Kübra’ İfadeleri İle İlgili Yaklaşımlar”, GOÜ; İlahiyat Fakültesi Dergisi (2013), I, 99-115.

*Risale-i Nur'un
bir cüz'ü olmakla
birlikte konusu
kapsamı ve
önemi dolayısıyla
Risale-i Nur'un
özeti mahiyetinde
olan Ayetü'l-
Kübra temel
metodoloji olarak
Risale-i Nur'un
genel usûlünü
yansıtmaktadır.*

ilk kelimenin marifelik takısı hazfedilerek “Ayetü'l-Kübra” şeklinde meşhur olmuştur.

Ayetü'l-Kübra Risalesi ise Bediüzzaman'ın önce Arapça olarak kaleme aldığı sonra kendisinin Türkçeye tercüme ettiği bir çalışmadır. Eser müstakil olarak yazılıp basıldığı gibi, -müellifin ana eserlerinden birisi olan Şualar isimli kitabının “Yedinci Şua”sını teşkil ettiği için-, adı geçen eserle birlikte birçok kez basılmıştır. Eser, müellifçe veya talebelerince yazılıp tashihinden geçen Fihrist bölümünde “Risale-i Nur hakikatlerinin bir hülasası ve bir fihristi...” olarak tasvir edilmektedir⁽³⁾. Risale “İhtar ve İfade-i Meram”dan sonra bir Mukaddime ve İki Makam'dan oluşmaktadır. Usûle dair önemli prensiplerin ele alındığı Mukaddimeden sonra, Birinci Makam İsrâ suresinin 44. ayeti bağlamında Arapça telif edilen kısım olup kısmen İkinci Makamın mertebelerinin sonlarında derç edilmiştir. İkinci Makam iki bâbtan ibaret olup Birinci Bâb “Vâcibü'l-vücûdun mevcudiyetine delalet eden on dokuz mertebedeki berâhin-i ulûhiyet”e tahsis edilmiş, İkinci Bâb “Berâhin-i vahdaniyete dair üç menzil” şeklinde tanzim edilmiştir.

Hakkında küçük çaplı gazete yazıları ile amatör nitelikli bazı makaleler yazılmış olmakla beraber, -elektronik ortamdaki taramalardan- henüz akademik inceleme ve çalışmalara konu olmadığını gördüğümüz Risale, iman sahibi insanların imanlarını tahkim edici nitelik taşıdığı gibi, -isim zikretmeksizin-, günümüzde yaygın olarak bulunan “ulûhiyet karşıtı” bütün fikri anlayış ve cereyanlara da cevap verici bir özellik arz etmektedir.

Risale-i Nur'un bir cüz'ü olmakla birlikte konusu kapsamı ve önemi dolayısıyla Risale-i Nur'un özeti mahiyetinde olan Ayetü'l-Kübra temel metodoloji olarak Risale-i Nur'un genel usûlünü yansıtmaktadır. Genel usûlü ise, bizatihi müellif şöyle ifade etmektedir:

“Risaletü'n-nur sair ulemanın eserleri gibi yalnız aklın ayağı ve nazarıyla ders vermez ve evliya misüllü yalnız kalbin keşif ve zevkiyle hareket etmiyor. Belki aklı ve kalbin ittihat ve imtizacı ve sair letaifin teavünü ayağıyla hareket ederek evc-i a'lâya uçar. Taarruz eden felsefenin değil ayağı, belki gözü yetişmediği yerlere çıkar, hakaik-i imaniyeyi kör gözlere de gösterir”⁽⁴⁾.

Temelde ulûhiyete, tevhide odaklanma birlikte nübüvete ve Kur'an'ın mucizeliğine dair de delillendirmeler yapan Ayetü'l-Kübra da müellifin burada söylediği üzere kelâm kitapları gibi sadece akli burhanlarla gitmediği gibi tasavvufi kaynaklarda gördüğümüz tarz ile de gitmemekte; bir anlamda her ikisini cem eden Kur'anî bir metodu takip etmektedir. Zira kelâm kaynaklarında “isbât-ı vâcib” başlığıyla ele alınan ulûhiyet⁽⁵⁾ bahsi; nizam delili, gaye delili, hudus delili, inayet delili, ihtira delili, imkan delili, kabul-i amme delili gibi argümanlarla temellendirilir. Tasavvuf çevreleri ise, -yine müellifin ifadesiyle-, “Veli ol gör; makamata çık, bak, nurları feyizleri al”

3 Said Nursi, *Şualar* (Yeni Asya Neşriyat), İstanbul 2020, s. 667.

4 Said Nursi, *Kastamonu Labikası* (İstanbul 2020, Yeni Asya neşriyat), s. 15.

5 Ulûhiyet konusu bütün kelâm kaynaklarında “isbâtü'l-vâcib” başlığı altında işlenmiş olmakla beraber bu alana mensup alimlerce, aynı adla birçok müstakil teliflere de konu olmuştur (Bk. Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı/İsbât-ı Vâcib*, Ankara 2012).

der. Risaletü'n-nur ise der: "Her kim olursan ol, bak gör. Yalnız gözünü aç, hakikati müşahede et, saadet-i ebediyenin anahtarı olan imanını kurtar"⁽⁶⁾.

Öte yandan Risale-i Nur'un genel metodolojisi ile ilgili olarak müellifin aynı lahikada beyan ettiği şu usûl de Ayetü'l-Kübra'da gayet açık olarak müşahede edilmektedir: Risaletü'n-nur en evvel tercümanının nefsinin iknaa çalışır, sonra başkalarına bakar. Elbette nefsi emmaresini tam ikna eden ve vesvesesini tamamen izale eden bir ders, gayet kuvvetli ve halistir ki bu zamanda cemaat şekline girmiş dehşetli bir şahs-ı manevi-i dalalet karşısında tek başıyla galibane mukabele eder"⁽⁷⁾.

Ayetü'l-Kübra, Risale-i Nur'un diğer eczalarında olduğu gibi akli istidlallerini mantık ilmindeki burhana dayandırmaktadır. Mantıkta burhan öncülleri yakîniyattan (kesin bilgi ve kabullerden) oluşan kıyastır ve kesin bilgi ifade eder. Yakîniyyât ise evveliyat, bediyyât, terciyyât (deney verileri) ve mahsusât (duyu verileri) vb. kesin bilgilerden meydana gelir⁽⁸⁾. İşte öncülleri böyle kesin bilgilerden oluşan kıyas doğru bilgiye ulaştırdığı için "mutemed" diye de anılır. Ayetü'l-Kübra, temellendirmelerini teknik kıyas formuna sokmadan fakat doğru öncülleri sıralayarak sağlıklı, mantıkî sonuçlara ulaşmaktadır.

Öte yandan Ayetü'l-Kübra burhanın iki çeşidi olan "burhan-ı inni" ve "burhan-ı limmi"den, bir tanımı itibariyle "eserden müessire" olan burhan-ı inni'yi kullanmaktadır. Daha sonra gerekli gördüğü yerlerde Müessir'in varlığını ispat ettikten sonra "burhan-ı limmi" usûlünden hareketle bazı teyitkar ifadelerle de yer vermektedir.

Son olarak Ayetü'l-Kübra "tümevarım/ istikra/ endüksiyon metodunu kullanır. Yani alemde nizamın bulunduğunu temellendirirken, "alemi Yaratıcı hâkim yani hikmetle iş yapandır, bundan dolayı biz, alemde her şeyi nizam içinde görüyoruz", demez. Onun yerine tefekküre konu olan her varlığı tek tek inceleyip nizamı göstererek, oradan bütün alemde nizamın bulunduğu sonucuna ulaşır, sonra da Yaratıcının hikmet ve sanatla iş yapan olduğunu nazarımıza sunar.

Eserin metodolojisi ile ilgili olarak bu genel tespitlerden sonra eserde metodolojik prensipler olarak da anabileceğimiz bazı usûlî prensiplere geçebiliriz.

Ayetü'l-Kübra Risalesi'nde, bizim ilk bakışta dikkatimizi çeken bazı metodolojik prensiplere şöyle işaret edilebilir:

1. Yaratılmışlık gerçeğini görerek "Yaratıcı" sorgulaması yapmak

Eser, "kainattan hâlıkını soran seyyâhın müşahedâtıdır" mottosuyla başlamaktadır. İlk paragraflarda belirtildiği üzere buradaki seyyâh yani yolcu dünyaya gelen insan, "kainat" fizikî alem ve fizikî alemde olup biten şeyler, "hâlık" ise yaratıcı demektir. Eser bu motto ile "hilkat" yani yaratılış gerçeğine

6 Said Nursi, *a.g.e.*, s. 15.

7 Aynı yer.

8 Yusuf Şevki Yavuz, "Burhan", *DİA*; VI, 429-430.

*Ayetü'l-Kübra,
Risale-i Nur'un
diğer eczalarında
olduğu gibi akli
istidlallerini
mantık ilmindeki
burhana
dayandırmaktadır.*

Yaratılış gerçeğini
görmek ise
insanın, insanî
olarak kendinden
yola çıkarak
çevresini ve
olup bitenleri
gözlemlemeye
dayanır.

dikkat çekmekte ve bu gerçeğin failini sorgulamaktadır. O halde denilebilir ki, yaratılışı görmeyen, yaratılışa bakmayan bir kimse “sorgulamaya” giremez. Yaratılış gerçeğini görmek ise insanın, insanî olarak kendinden yola çıkarak çevresini ve olup bitenleri gözlemlemeye dayanır. Herkes kendisinin daha önce yok iken dünyaya geldiğini, yani var kılındığını yani yaratıldığını bilir, görür, anlar. Biraz düşündüğünde, herkesin de esasında aynı yaratılışın bir parçası olduğunu fark eder. Yine gözlemlemeye ve düşünmeye devam ettiğinde, etrafındaki bütün hayvanların, bütün bitkilerin sonradan var edildiğini, halen de pey der pey var edilmekte oldukları gerçeğini kabul eder. Yine insan düşündüğünde, gerek kendisinin gerekse diğer yaratıkların var kılınmasının varlıkların kendilerinden, ebeveynlerinden ya da çevresel faktörlerden kaynaklanmadığını, kaynaklanamayacağını kabul eder. Diğer taraftan yaratılışın çok harika ve çok mükemmel olduğunu da görür. İşte bu vakıa insanın “yaratılışın arkasını” yani Yaratıcıyı aramasını zorunlu kılar. Dolayısıyla imana giden yol, “yaratılış” gerçeğini görmekten geçer⁽⁹⁾.

2. “Yaratıcı” sorgulamasına girmek için etrafta olup bitenlere dikkat kesilmek

Küçük yaştan itibaren fitrata konmuş özelliğin gereği olarak hemen herkes olup-bitenleri sorgulamak ister. Ne var ki zamanla, çeşitli sebeplere bağlı olarak bazı kimselerde sorup-soruşturma, sorgulama özelliği azalır veya zaafa girer. Oysa “yaratıcı” sorgulamasına girmek için etrafta olup bitenlere dikkat kesilmek çok önemli bir usûlî prensiptir⁽¹⁰⁾. Bu bakımdan eser ilk paragrafında, “Bu dünya memleketine ve misafirhanesine gelen her bir misafir gözünü açıp baktıkça görür ki...” kaydına yer vermektedir⁽¹¹⁾. Burada işaret edilen usûlî prensip insanın etrafında olup bitenlere gözünü açarak yani dikkatlice bakması gerektiğidir. Zira farkındalık böyle başlar. Farkındalığı olmayan araştırma yapmaz, yapamaz; araştırma yapmayan, yapamayan da gerçeğe ulaşamaz. Devam eden cümlelerde insanın böyle bir dikkat kesilmeyle bakması halinde, dünya memleketinin cömertçe bir ziyafet yeri, gayet sanatlı ürünlerin sergilendiği bir muhteşem sergi, haşmetli bir talim yeri, çok anlamlı mütalaa yeri olarak göreceği belirtiliyor⁽¹²⁾. Dikkatli şekilde bu hayata ve bu dünyaya bakmayan kimse bunları göremeyeceği için “tahkike dayalı” bir iman yolculuğu gerçekleştiremez.

3. Kainatın anlamlılığını görmek ve merak duygusunu harekete geçirmek

İçinde yaşadığımız fizikî çevrede yahut daha geniş dairede gördüğümüz yahut bildiğimiz olay, olgu ve varlıkların en bariz özelliği “anlamlı” oluşlarıdır. Yani bütün varlık, olay ve olguların dikkate değer, mesaj yüklü, arkaplan boyutlar taşıdığı aşikardır. “Anlamlılık” diye ifade edilen bu arkaplan mesaj görünmeyen fakat görünen kadar kesin olan boyuttur. Bir evladın

9 Bu bakımdan “yaratılış” Kur’an’ın da temel kavramlarından biridir. İlk nâzil olan ayetlerde “yaratılış” a vurgu yapıldığı gibi (Alak 96/1-2) Kur’an’ın bütününde on beş kadar farklı kelime ile yüzlerce ayette bu hakikate dikkat çekilmektedir.

10 Kur’an fizikî aleme dikkat çekmek üzere özellikle bakıp düşünmek anlamına gelen “nızr” kökünden gelen kelimeleri kullanır (mesela bk. Gâşiyeye 88/18-20).

11 *Ayetü’l-Kübra* (Şualar içinde, İstanbul 2020), s. 96.

12 Aynı yer.

annesine çiçek vermesi, ya da bir annenin yavrusuna şefkatle bakışı sevgi ve merhametin varlığının anne ve çocuk kadar kati olduğunu gösterir. İşte bir kitap gibi alemdeki anlam ve anlamlılık insanın merakını çeker ve çekmelidir. Anlamı ve anlamlılığı görmeyen yahut görmek istemeyen yahut gösterildiği halde oralı olmayan bir kimsenin merakı harekete geçmez, geçmez. Merakı harekete geçemeyen bir kimse imanında “taklid” çemberinden çıkamaz. Dolayısıyla Ayetü'l-Kübra önemli bir usûlî prensip olarak meraka daha doğrusu “şiddetli merak”a değiniyor. Şüphesiz şiddetli merak da aleme ve alemin anlamına insanî duygularımızla ciddi şekilde muhatap olmayı gerekli kılar. Nitekim yapılan araştırmalarda merakın kişiyi aktif olarak araştırma yapmak için harekete geçirici niteliği açıkça vurgulanmıştır⁽¹³⁾.

4. Sorgulamaya “sema”dan başlamak

Ayetü'l-Kübra yaratılış gerçekliğini bilen, alemde olup bitenlere dikkat kesilen ve fitratındaki merakı harekete geçiren bir kimsenin sorgulamaya “sema”dan başlayabileceğine dikkat çekiyor. Çünkü yıldızlarla doldurulmuş ve donatılmış olan sema hem çıplak gözle bakıldığında hem ilk öğretim seviyesindeki bilgilerle düşünüldüğünde tam da sorgulamaya başlangıç teşkil edecek bir varlık düzlemi olarak görünüyor⁽¹⁴⁾. Öte yandan müellif semadaki yıldız ve galaksileri astronomi ilminin rakamlarına boğmadan ama harikalıklara da işaret ederek bir çeşit “folk dil”i kullanarak ifade ediyor. Gök cisimlerinin; a) Onca hızına rağmen direksiz durmalarına, b) Birbirlerine çarpmamalarına, c) Yağsız ve sürekli yanmalarına, d) Hiçbir gürültü ve ihtilal çıkarmamalarına, e) Her hangi bir kirliliğe meydan vermemelerine... vb. işaret ederek; a) teshir, b) tedbir, c) tedvir, d) tanzim, e) tanzif, f) tavziften meydana gelen bir hakikate dikkat çekiyor. Bu hakikatin semanın bir Hâlıkı bulunduğuna ve Onun vahdetine, semanın mevcudiyetinden daha kat’i olarak şahadet ettiğini belirtiyor⁽¹⁵⁾.

5. Yaratıcının varlığını varlıklar üzerinden temellendirmek

Eserin vurgulanması gereken en önemli metodolojik yaklaşımlarından birisi ulûhiyeti yani Yaratıcının varlığını fizikî alemden yola çıkarak temellendirmesidir. Bu çerçevede eser, semadan başlayarak alemdeki her “nev” ile birebir muhatap olmakta, onları dinlemekte, onların hal diliyle Yaratıcılarına olan delaletlerini dile getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle Risale, tevhidi ve tevhide dair hakikatleri ortaya koyma konusunda nakilden yani ayetlerden ya da hadislerden değil, herkesin içinde yaşadığı fizikî dünyadan hareketle sorgulama yapmakta ve sonuca ulaşmaktadır. Bu çerçevede müellif önce “göklerin nur yıldızı ile yazılan güzel yüz”ünden başlıyor, sonra ikinci mertebede cevvi semada, cevvi semadaki bulut, rüzgar, yağmur, şimşek, gök gürültüsünün konuşmalarına yer veriyor. Üçüncü mertebede yer yüzü ve yer yüzü sayfasındaki bazı yaratılışlar, dördüncü mertebede denizler ve nehirler, beşinci mertebede dağlar ve sahralar, altıncı mertebede

*Merakı harekete
geçemeyen bir
kimse imanında
“taklid”
çemberinden
çıkamaz.*

13 Hasan Bacanlı-Tuğba T. Kurtça, “Eğitim Psikolojisi Açısından Merak”, İst. Cerrahpaşa Üniversitesi, *HAYEF: Journal of Education*, yıl. 2020, 17(1), 103-120.

14 Bu sebeple, “sema” kelimesi Kur’an’da tekil olarak 120, çoğul olarak 190 ayette geçmektedir.

15 *Ayetü'l-Kübra*, s. 96-97.

*Ayetü'l-Kübra
Yaratıcının varlığı
nın kanıtlarken
olduğu gibi Onun
isim ve sıfatlarını
temellendirirken
de yine varlık
aleminden yola
çıkılmaktadır.*

ağaçlar ve bitkiler, yedinci mertebede hayvanlar, kuşlar üzerinden temellendirme gerçekleştiriliyor.

Eser, varlıklar üzerinden Var Edici'nin varlığını temellendirirken varlıklardaki düzen, hikmetli işleyiş, sanatlı yapılış, amaca uygun düzenleme gibi özellikleri vurguluyor ve akli bakımda bu özelliklerin Yaratıcının varlığına gün gibi delalet ettiğini söylüyor. Mesela rüzgardan bahsederken onun; a) İnsanların ve canlıların yaşaması için oksijen kaynağı olması, b) Bitkilerin telkiline yani aşılama olayına vesile olması, c) Bulutların sevk ve idaresinde fonksiyon görmesi, d) Ses ve görüntülerin nakli gibi pek çok vazife yaptığını dile getiriyor ve bütün bunların Vâcibü'l-vücutun vücuduna şahitlik ettiğini belirtiyor⁽¹⁶⁾.

6. Yaratıcının birliğini ve diğer özelliklerini yine varlık aleminden temellendirmek

Ayetü'l-Kübra Yaratıcının varlığının kanıtlarken olduğu gibi Onun isim ve sıfatlarını temellendirirken de yine varlık aleminden yola çıkmaktadır⁽¹⁷⁾. Bu bağlamda varlıklardaki genel bütünlük ve birbirleriyle uyumlu ve ahenkli var oluşun, Var Edicinin birliğini yani vahdetini; aynı şekilde varlıklardaki düzenli, hikmetli, sanatlı, merhametli oluş... gibi niteliklerin Yaratıcının ilim, hikmet, rahmet gibi sıfatlarına yahut alim, hakim, rahim gibi isimlerine delalet ettiğini belirtiyor. Esere göre, mesela bahar mevsiminde adeta sayısız nebatatın dirilmesi yani hayatla buluşması Yaratıcının “muhyi” (hayat veren) ismine, yine adeta sayısız canlının rızıklanması (terzik) Yaratıcının “rezzâk” yahut “rahman” ismine, canlı-cansız varlıklardaki güzellik ve süslendirme Yaratıcının “müzeyyin” ismine delalet ediyor⁽¹⁸⁾.

7. Fizikî alemdeki olayları Kur'an'ın “maddi tefsiri” olarak anmak

Müellifin başka eserlerinde defalarca dile getirdiği üzere, fizikî alem yani kainat “büyük Kur'an”, Kur'an da “kainatın tercümesi”dir. Dolayısıyla bu iki kitap kaynağı itibarıyla bir olup, ilki Onun kudret sıfatından, ikincisi ise kelâm sıfatından gelmektedir. Bu yaklaşım her zaman dile getirilse de getirilmesede zorunlu olarak fizikî alemdeki olay ve olguların Kur'an ayetlerinin maddi tefsiri olduğu sonucunu doğurur. Bununla beraber Ayetü'l-Kübra diğer olaylara da teşmil edilebilecek şekilde “yağmur”dan bahsederken “maddi tefsir” ifadesini kullanıyor. Yağmurun, “taneleri sayısınca menfaatleri, katreleri adedince rahmanî cilveleri, reşhaları miktarınca hikmetleri bulunduğu” ifade edilip detaylandırıldıktan sonra, Kur'an'daki “Odur ki insanlar ümitsizliğe düştüğü zaman yağmuru indirir ve rahmetini yayar⁽¹⁹⁾” ayetine yer verip bunun söz konusu ayeti “maddeten tefsir ettiğini” söylüyor⁽²⁰⁾. Burada şu notu da düşünelim: Tefsir usulünde, Kur'an'ın birinci derece tefsirinin yine Kur'an olduğu prensibi belirtilmekle beraber⁽²¹⁾, bilebildiğimiz kadarıyla,

16 *Ayetü'l-Kübra*, s. 98-99.

17 Kur'an'ın ulûhiyete dair en önemli vurgusu Allah'ı vahdaniyeti ve isimleriyle tanıtmaktır. Çünkü inkarcıların en büyük hatası Allah'ın isimlerini yani özelliklerini inkar etmeleridir (A'râf 7/180).

18 Msl bk. *Ayetü'l-Kübra*, s. 104.

19 Şura 42/28).

20 *Ayetü'l-Kübra*, s. 99.

21 Bk. Ali Karataş, “Kur'an'ı Kur'an'la Anlama”, *OMÜİFD*, Samsun 2011, sy. 31, s. 177-197.

kaynaklarda adı geçen prensiple ilgili olarak Kur'an'ın birinci tefsirinin büyük Kur'an olan kainat" olduğu dile getiriliyor değildir⁽²²⁾.

8. Fiillerden hareketle fizikî alemdeki "kast" ve "irade"yi görmek

Eser, yine fizikî alemde gözlemlenen fiil ve olaylardan hareket ederek bunların bir "kast", bir "irade" ve bir "ihtiyar"a delalet ettiğini ifade ediyor. Buradan hareketle de bunların tesadüfe, sebeplerle ve tabiata havalesinin asla mümkün olmayacağını dile getiriyor. Mesela, bitkiler ve meyvedar ağaçlara bakıldığında, her birerinde kasdî bir "nimetlendirme" ve ihtiyarî bir "ihسان" olduğunun görüldüğü, bütününe bakıldığında ise bunun güneş gibi aşikar olduğu, dolayısıyla bunun Yaratıcının iradesini kanıtladığı belirtiliyor. Aynı şekilde bitkiler ve ağaçlar dünyasında; a) tefrik, b) temyiz, c) tezyin, d) tasvir hakikatlerine işaret edilerek bunun asla tesadüfe havale edilemeyeceği belirtiliyor. Aynı şekilde söz konusu alemdeki masnuatın düzenli, ölçülü ve zinetli olarak basit çekirdeklerden yaratılması ve yanlışsız, hatasız şekilde bunların açılması ve hayata gelmesinin güneş gibi bir hakikati gösterdiği ifade olunuyor⁽²³⁾.

Şunu da ifade etmek gerekir ki eser, bu ve benzeri usüllerle naturalizm, determinizm ve rastlantıcılık (randomness) gibi inkarcı akımları çürütecek argümanlar sunmaktadır.

9. Sorgulamayı "mekan"ın yanında "zaman" şeridinde de yapmak

Varlık aleminin "mekan" boyutunda olduğu kadar "zaman" boyutunda da dikkate değer bir mahiyet taşır. Zira zaman, zihnen "mekan"ın fiilen yaşanmış olanını geriye doğru, daha sonra yaşanacak olanını ileriye doğru "hareket" ettirmekten ibarettir. Ancak zamanın geriye yani geçmişe doğru işletilmesinde insan toplulukları ve toplum önderleri bakımından özel durumlar vardır; insanî sorgulamalar açısından. İşte Ayetü'l-Kübra "Yaratıcının varlığı ve birliğini sorgulamada zaman şeridini dikkate alarak geçmişe doğru bir yolculuk yapmaktadır. Bu yolculukta, insanlık tarihi bakımından peygamberler, veliler, alimler, mürşitler, münevver akıl ve müstakim kalbe sahip insanlar çıkmakta, müellif bu kesimlerle hayalen konuşarak, meclislerinde bulunarak, faaliyetlerini inceleyerek değerlendirmeler yapmaktadır. Buna göre insanlık aleminin "yıldızları" demek olan peygamberler, ellerinde mucizelerle, söz birliği içinde tevhidi ilan etmektedirler⁽²⁴⁾. Peygamberlerin varisleri olan alimler ortaya koydukları eserlerle, mürşitler tekkelerde yaptıkları çalışmalarla hep birden aynı hakikati dile getirmeleri tevhidin insanlık tarihi bakımından da teyit olunan delili olarak sunulmaktadır⁽²⁵⁾.

10. İlham ve vahiy ile metafizik alemin kapısını çalmak

Ayetü'l-Kübra gök yüzünden başlayarak mekan ve zaman şeridinde fizikî alem üzerinden sorgulama yaptıktan sonra, sözü "Acaba alem-i gayb ne diyor?" ifadesiyle metafizik aleme getiriyor. Fizikî alemdeki eşyanın

*Ayetü'l-Kübra
gök yüzünden
başlayarak
mekan ve zaman
şeridinde fizikî
alem üzerinden
sorgulama
yaptıktan sonra,
sözü "Acaba
alem-i gayb ne
diyor?" ifadesiyle
metafizik aleme
getiriyor.*

22 Buradaki "maddi tefsir" ifadesi, ilgili alanda, son dönemlerde ortaya çıkan "ilmî tefsir" kavramını hatıra getirmektedir.

23 *Ayetü'l-Kübra*, s. 104-105.

24 Bir hadiste 124. Bin peygamber gönderildiğinden söz edilmektedir (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 266).

25 *Ayetü'l-Kübra*, s. 107-110.

Yaratıcının
“kelâm” sıfatıyla
muttasıf
olduğunu,
gönderdiği
mesajların hak ve
gerçek olduğunu,
evliyanın ilhama
mazhariyetlerinin
de gerçek
olduğunu,
sonuçta hem
vahyî mesajların
hem ilhamî
mesajların
tevhidin
hakkaniyetini
ispat ettiğini
belirtiyor.

tatlı, sanatlı, süslü yaratılmasından hareketle Yaratıcının kendini tanıtmak ve sevdirmek istediği sonucunu çıkararak müellif, Onun eserleri ve fiilleri ile bir çeşit “konuşma” yaptığını, elbette böyle bir zatın insanlara sözel olarak da konuşması olacağını temellendiriyor. Buradan hareketle vahiy ve ilham konusunu gündeme getiriyor. Özetle şöyle diyor: İnsanlık tarihinde yüz bin peygamberin tevatürle vahye mazhar olduklarının nakledilmesi, bütün kutsal kitaplar ve sahifeler, peygamberlerin vahye mazhariyetlerini mucizelerle teyit etmeleri vahiy hakikatini ispat ediyor. Vahyin vasıtasız olanının adı demek olan ve pek çok kimsenin kişisel hayatında tecrübe ettiği ilham da yine güçlü bir hakikat olarak gözleniyor. Bütün bunlar Yaratıcının “kelâm” sıfatıyla muttasıf olduğunu, gönderdiği mesajların hak ve gerçek olduğunu, evliyanın ilhama mazhariyetlerinin de gerçek olduğunu, sonuçta hem vahyî mesajların hem ilhamî mesajların tevhidin hakkaniyetini ispat ettiğini belirtiyor⁽²⁶⁾.

11. Ahlakı, mucizeleri ve getirdiği mesaj içeriği ile hakkaniyeti ortaya çıkması olan Hz. Muhammed’e kulak vermek

Ayetü'l-Kübra Birinci Bâbın sonlarına doğru tevhidin temellendirilmesinde “mevcudatın en meşhuru, düşmanlarının tasdiğiyle dahi en mükemmel, sözce ve akılca en yükseği” olan Hz. Muhammed (asm)’a getirerek, “aradığımı ondan sormak gerekiyor” diyor. Eser burada hem Hz. Muhammed (asm)’in nübüvvetini temellendiriyor hem de onun (asm) tevhide nasıl canlı şahit olduğu ifade ediyor. Burada takriben dört sayfalık hacim içinde çok önemli metodolojik prensiplerin bulunduğu görülüyor. Detayına girmeden eserin Hz. Muhammed’in nübüvvetini temellendirmede göze çarpan önemli prensiplerine şöyle işaret edebiliriz:

- a) Yaşadığı dönemde ve toplumda meydana gelen değişiklikler üzerinden temellendirmek,
- b) Hadis kaynaklarında geçen ve sayıları üç yüzü bulan mucizeler üzerinden temellendirmek,
- c) Kur’an’ın mucize olduğunu kanıtlayan deliller üzerinden temellendirmek,
- d) Getirdiği iman esasları ve şer’î hükümlerin tutarlılığı ve bunların hem ferdi olarak kişiler hem de toplumlar üzerinde meydana getirdiği olumlu değişiklikler üzerinden temellendirmek,
- e) Şahsî ibadeti ve kemalâtı üzerinden temellendirmek,
- f) Duaları üzerinden temellendirmek,
- g) Ortaya koyduğu iman esaslarının bütün peygamberler tarafından getirilen esaslarla aynılık arz etmesi üzerinden temellendirmek,
- i) Getirdiği mesaja tabi olarak yetişen yüz binlerce veli üzerinden temellendirmek,
- j) Sahabiler ve âl-i beytin yetişmişlikleri, faaliyetleri, hizmetleri... üzerinden temellendirmek,

k) Cahiliye dönemini “asr-ı saadet’e dönüştürmesi üzerinden temellendirmek⁽²⁷⁾.

Burada şu notu da düşelim ki, günümüzde ulûhiyete inandığı halde gerek ülkemizde ve İslam aleminde gerekse bütün dünyada giderek artan nübüvvet inkarcılığı, diğer bir ifadeyle “deizm” de Ayetü'l-Kübra'nın bu bahislerinde, deyim yerindeyse- kökünden çürütülmektedir⁽²⁸⁾.

12. Son merhalede “Hâlık”ımızı yine “Hâlık”ımızdan sormak

Ayetü'l-Kübra Yaratıcının varlık ve birliğini fizikî alem ve metafizik alemden hareketle temellendirmenin ardından son merhalede “Onu On-dan sormak” prensibini gündeme getiriyor. Bunun için iki temel hakikat olduğunu dile getiriyor. İlki kudret sıfatından gelen ve bütün kainatı baştan başa kaplamış olan “faaliyet-i müstevliye”, diğeri kelâm sıfatından gelen Onun “kavlî beyanları”. Müellif bunların ilki ile ilgili olarak kainattaki faaliyetlerin; a) Hayattarane, b) kadirane, c) alimane, d) semî'âne, e) basirane, f) müridane, g) mütekellimane olduğunu söylüyor. Zorunlu olarak ihatalı ve adeta nihayetsiz bu faaliyetteki özelliklerin Yaratıcının “yedi sıfatı” olarak bilinen hayat, ilim, kudret, semî', basar, irade ve kelâm sıfatlarını gösterdiğini ifade ediyor; ayrıca bin bir esma-i ilahiyenin de menşelerinin bu isim ya da sıfatlar olduğunu söylüyor⁽²⁹⁾. Müellife göre, işte kainattaki hadsiz sayıdaki faaliyetlerde gözlenen bu sıfatlar Onun bir anlamda “kendini kudretiyle tanıtmayı” demek oluyor. İkinci hakikat olarak zikrolunan vahiy yani Onun kelâm sıfatından gelen kavli konuşması ise başta Kur'an olmak üzere semavî kitaplar olup bunların Kendisini hem yedi temel sıfatı hem diğer birçok isim ve sıfatıyla tanıttığını belirtiyor⁽³⁰⁾.

13. Fizikî alemden elde edilen sonuçları Kur'an ayetleriyle teyit etmek

Daha önce değinildiği üzere, Said Nursî kainatı “büyük Kur'an”, Kur'an'ı da onun “tercüme-i ezeliyesi” olarak tanımladığı için Ayetü'l-Kübra'da fizikî alemden elde edilen sonuçları vahyî mesajlarla teyit etmektedir. Böylece “kainat-Kur'an” yahut “evren-vahiy” birlikteliğini önemli bir metodolojik prensip olarak işlemektedir. Mesela rüzgarı tefekkür edip onun tevhide delaletini açıkladıktan sonra, rüzgardan bahseden ayeti kerimeye⁽³¹⁾, aynı şekilde dağların tevhide olan şahadetlerini çalıştığı yerde dağlarla ilgili bazı ayetlere⁽³²⁾ yer vermektedir.

27 *Ayetü'l-Kübra*, s. 115-120.

28 Ayetü'l-Kübra deizmi ya da deistik anlayışları hem rahim, kerim, muîn, hâdi (yol gösteren) gibi uluhiyete ait olan ve din göndermeyi gerektiren sıfatlarla ve hem de gerek vahyin hakikatini gerek Hz. Muhammed'in risaletini aklı argümanlarla temellendirmek suretiyle çürütmektedir.

29 İlgili literatürde sıfat-ı subûtiyye diye anılan bu sıfatlar Eş'ari kelâm geleneğine göre sayılıyor. Matürîdi kelâm ekolünde bunlara bir de “yaratma” anlamına gelen “tekvîn” sıfatı eklenir (Tevfik Yücedoğru, “Allah”, *DİA*, XL, 388-390).

30 *Ayetü'l-Kübra*, s. 129-132.

31 “Ve rüzgarı sevk etmesinde ve gökle yer arasında Allah'ın emrine boyun eğmiş bulutlarda aklını kullanan bir topluluk için Allah'ın varlık ve birliğine, kudret ve rahmetine işaret eden nice deliller vardır” (Bakara 2/164).

32 “Dağları bir kazık yapmadık mı?” (Nebe 78/7); “Onda sabit dağlar yarattık” (Kaf 50/7); “Dağları sapa sağlam dikti” (Nâziat 79/32).

*Said Nursî kainatı
“büyük Kur'an”,
Kur'an'ı da
onun “tercüme-i
ezeliyesi” olarak
tanımladığı için
Ayetü'l-Kübra'da
fizikî alemden elde
edilen sonuçları
vahyî mesajlarla
teyit etmektedir.*

Bu dünya ülkesine
gelen ve etrafında
olup bitenlere
dikkat kesilerek
“Yaratıcı”
sorgulamasına
giren bir kimse, ilk
aşamada ulûhiyete
ulaşmakla beraber,
devam ettiği
yolculuğunun
her merhalesinde
imanı
ziyadeleşirken
aldığı lezzet ve
iştiyakı da artar.

14. Sorgulamanın her aşamasında imandaki “ziyadeleşmeyi” hissetmek

Fizikî alemdeki her varlığın samimi olarak sorgulanması halinde, tek başına kişiyi Yaratıcının varlığına götürmeye yettiği muhakkaktır. Ancak insandaki “doymak bilmeyen kalp midesi” sürekli olarak diğer varlık türlerini sorgulamaya ve onlardaki tevhide delaletleri görmeye ve tatmaya sevk edicidir. İnsan bu duygusunu bir kenara bırakmamalı, ancak her aşamada ulaştığı tevhidi burhanların bir önceki aşamaya göre imanda ziyadeleşmeye vesile olduğu görülmelidir. Ayetü'l-Kübra usûlî olarak aynı zamanda buna dikkate çekmektedir. Nitekim eserde, daha üçüncü mertebeden sonra ifade edilen şu cümle bunu dile getirmektedir: “Sonra o mütefekkir yolcu, her sahifeyi okudukça saadet anahtarı olan imanı kuvvetlenip ve manevi terakkiyatın miftahı olan marifeti ziyadeleşip ve bütün kemalâtın esası ve madeni olan iman-ı billah hakikati bir derece daha inkişaf edip manevi çok zevkleri ve lezzetleri onun merakını şiddetle tahrik ettiğinden; sema ve cev v ve arzın mükemmel ve kat’î derslerini dinlediği halde, “hel min mezid” deyip dururken denizlerin ve büyük nehirlerin cezbekerane cûş-u huruşla zikirlerini ve hazin ve leziz seslerini işitir...⁽³³⁾”. Böylece eser bizi Kur’an’da da altı çizilen “imanda ziyadeleşme⁽³⁴⁾” konusunda duyarlılık göstermeye teşvik ediyor.

15. Her aşamada iştiyak içinde olmak

Bu dünya ülkesine gelen ve etrafında olup bitenlere dikkat kesilerek “Yaratıcı” sorgulamasına giren bir kimse, ilk aşamada ulûhiyete ulaşmakla beraber, devam ettiği yolculuğunun her merhalesinde imanı ziyadeleşirken aldığı lezzet ve iştiyakı da artar. Zira hadiste buyrulduğu üzere, imanın “tat” ı vardır⁽³⁵⁾ ve her mümin iman seviyesine göre bu tadı alır. Aynı zamanda bu tat insanda, inandığı Rabbine karşı bir muhabbete ve iştiyaka da sevk eder. Bu yolculukta “iştiyak” yeni şevklenmek, şevk duymak yeni aşamalara geçmek ve imanda terakki etmenin vesilesi olur. Dolayısıyla iştiyak hiç bitmemeli, iman yolculuğu da hep devam etmelidir. Ayetü'l-Kübra’da o yolcu “müştak” yani iştiyak dolu olarak tavsif edilerek⁽³⁶⁾ buna işaret edilmektedir, diye anlaşılıyor.

16. Sorgulamayı akıl-kalp birlikteliği ile yapmak

Sorgulama, başlangıçta, her ne kadar “aklı” hatıra getiriyorsa da aklın yanında “kalb” de bulunmalıdır⁽³⁷⁾. Zira insan akıldan ibaret olmadığı gibi kalpten ibaret de değildir. Dolayısıyla sorgulama akıl-kalp birlikteliğine dayalı olarak yapılmalıdır. Buna genel bir ifade olarak “insaniyet” dersek, sorgulama tamamıyla “insani” boyutta gerçekleşmelidir. Ayetü'l-Kübra’da bu insanilik aklı-kalp ikilemi üzerinden devreye sokuluyor. Şu ifadeler bu usûlî prensibin altını çiziyor: “Sonra alem-i gayba yakından bakan ve akıl ve kalpte seyahat eden o yolcu, “Acaba alem-i gayb ne diyor?” diye merakla

33 Ayetü'l-Kübra, s. 101-102.

34 Bk. Fetih 48/4.

35 Buhari, “İman”, 14.

36 Ayetü'l-Kübra, s. 129.

37 Kur’anî bir kelime olan “kalb” insanın manevi dünyasının merkezi, bilgi ve düşüncenin kaynağı veya aracı olarak tanımlanıyor (Süleyman Uludağ, “Kalb”, *DİA*, XXIV, 229-232.

o kapıyı da şöyle bir fikirle çaldı...⁽³⁸⁾". Diğer taraftan eserde, "baktı gördü ki..., aklına dedi ki..., akıl ve kalbi dediler ki" gibi ibareler de aynı prensibe işaret ediyor.

17. Yaratıcının "Vâcibü'l-vücûd" olduğuna intikal etmek

Ayetü'l-Kübra varlıkların tevhide işaretlerini anlatırken her defasında "Vâcibü'l-vücûd" ifadesini kullanarak çok hayati bir metodolojik prensibe gönderme yapıyor. Bu ifade Yaratıcının varlığının, alemdeki varlıklar gibi "mümkünü'l-vücûd" olmayıp varlığı "zorunlu olan" anlamında "vâcibü'l-vücûd" olduğunu ifade ediyor⁽³⁹⁾. Zira bu ifade aynı zamanda Yaratıcının "kainat cinsinden olmadığını" ifade ediyor. Zaten eğer Yaratıcı "Vâcibü'l-vücûd" olmazsa, "Onu kim yarattı" gibi soruların da gündeme gelmesi kaçınılmaz olur. Diğer taraftan Yaratıcının bu sıfatla anılması aynı zamanda Onun "mutlak"lığını yani sonsuzluğunu ve sınırsızlığını dile getiriyor. Eserin muhtelif yerlerinde işaretlerde bulunulduğu üzere Yaratıcı zâtı ile mutlak olduğu gibi sıfatları itibariyle de mutlaktır. Bu bağlamda mesela O, "kudret-i mutlaka", "ilm-i mutlaka", "rahmet-i mutlaka" sahibidir, denilir⁽⁴⁰⁾.

18. Son merhalede Onu Ondan sormak, kainatın şahitliğinin Onun kendine şahitliği olduğunu anlamak

Kainattan Hâlıkını sorgulayan ve sorgulamaya gökyüzünden başlayan seyyâh, on sekiz mertebeyi kat ettikten sonra, metnin ifadesiyle "gâibâne imandan hâzırâne iman" mertebesine intikal ediyor, -Birinci bâbdaki anlatım itibariyle- son safhada "Onu Ondan sormalıyız" diyor ve iki hakikat dikkatini çekiyor. İlki kainattaki "faaliyet-i müstevliye hakikati", ikincisi, yine müellifin ifadesiyle- Onun kelâm sıfatından gelen tekellüm hakikati yani Onun konuşması⁽⁴¹⁾. Artık bu safhada seyyâh, buraya kadar dağların, denizlerin, kuşların... şahitliklerinin, -vahdet-i vücud sapmasına girmeksizin-, gerçekte Yaratıcının Kendisinin kendisine şahitliği olduğunu anlıyor. Bir insan için en zirve kavrama düzeyi olduğu için bu seyyâh daha fazla gidemiyor. Burada eser metodolojik olarak, bu tefekkür aşamasında, varlıkların hal diliyle konuşmalarının, bir anlamda Yaratıcının konuşması olduğuna dikkat çekmesi oluyor.

Ayetü'l-Kübra'nın Birinci Bâbı on dokuz mertebelik "mirac-ı imani" ile bitiyor, İkinci Bâb "Berâhin-i Tevhidiyeye Dairdir" başlığı ile devam ediyor ve otuz üç mertebeye ulaşarak ulûhiyetin arşına çıkılıyor. Bu bölümde de metodolojik olarak çok hayati prensiplerin olduğunu ifade etmek gerekiyor. Biz, çalışmamızı Birinci Bâb ile sınırlandırdığımız için buradaki prensiplere temas etmeyeceğiz. Ancak tevhid ile ilgili olarak genel bir metodolojik prensip olarak şunu zikretmek zorunlu görünüyor: "Tevhid, şirkin tamamıyla nefyedilmesiyle gerçekleşir". Nitekim üç menzilden oluşan bu bâbın

38 *Ayetü'l-Kübra*, s. 110.

39 Krş. Münthea Beki, "Mükemmellik ve Ontolojik Kanıt", *Dini Araştırmalar*, Aralık 2015, XVIII, sy. 47, s. 119-145.

40 Ayetlerde geçen, mesela "Allah her şey kadir" (Hadid 57/2) gibi ifadeler Onun mutlakiyetini yani sınırsızlığını ifade etmektedir.

41 *Ayetü'l-Kübra*, s. 129-132.

"Tevhid, şirkin tamamıyla nefyedilmesiyle gerçekleşir"

*Ayetü'l-Kübra
Risalesi esas
itibariyle
ulûhiyeti
temellendiren
bir eser olmakla
birlikte, takip
ettiği metodoloji
bakımından çok
önemli usûlî
prensiplerin
anahtarlarını da
vermektedir.*

Birinci Menzili kainatı baştan sona kaplayan şu dört hakikatin görülmesine bağlı olarak sunuluyor: a) Ulûhiyet-i mutlaka, b) Rubûbiyet-i mutlaka, c) kemâlat, d) hâkimiyet.

İkinci Menzilde de yine tevhidin şu beş muhit hakikat ile ispat edildiği vurgulanıyor: a) Kibriya ve azamet hakikati, b) Ef'al-i Rubûbiyetin sınırsız şekilde zuhuru, c) Mevcudatın ve bilhassa canlıların hiçten, sanatlı şekilde ve çoklukla icadı, d) Mevcudatın birbiriyle irtibatının mükemmel şekilde sağlanması, e) Kainatın her bir ferdinde ve mecmuunda "intizam-ı ekmel" in bulunması.

Üçüncü Menzilde yine tevhidi ışıklandırılan şu dört muazzam hakikatin tevhidi gösterdiği dile getiriliyor: a) Fettâhiyet hakikati, b) Rahmaniyet hakikati, c) Müdebbiriyet ve idare hakikati, d) Rahimiyet ve Rezzâkiyet hakikati⁽⁴²⁾.

Böylece eser toplamda otuz üç mertebelik bir terakki içinde ulûhiyetin mutlaklığını, tevhidin hakkaniyetini ve şirkin bütün unsurlarıyla nefyini ortaya koyuyor. Sonuçta akıl-nakil bütünlüğü, vahiy-varlık iç içeliğine dayalı olarak imanı en parlak şekilde temellendiriyor. İmanı taklidi düzeyde olanların imanını "tahkik" düzeyine getiriyor. Tahkiki iman sahiplerini de, imanı ilme'l-yakîn mertebesinde ise ayne'l-yakîn mertebesine, ayne'l-yakîn mertebesinde ise hakka'l-yakîn mertebesine ulaştırıyor.

Sonuç

Bizzat müellifi tarafından Risale-i Nur'un bir fihristi olarak değerlendirilen Ayetü'l-Kübra Risalesi esas itibariyle ulûhiyeti temellendiren bir eser olmakla birlikte, takip ettiği metodoloji bakımından çok önemli usûlî prensiplerin anahtarlarını da vermektedir.

Eser temel metodolojisi bakımından Yaratıcının varlığını ve birliğini göklerden başlayarak dünyada gördüğümüz rüzgar, şimşek, yağmur gibi olaylar; dağlar, denizler, nehirler gibi cansız varlıklar; bitkiler, ağaçlar gibi nebatat; kuşlar ve diğer canlı organizmalar üzerinden insanî sorgulamalar yaparak onların Hâlık'ına şahadetlerini anlatıyor. Öte yandan zaman şeridinde bir yolculuğa çıkarak da peygamberler, alimler, veliler, mürşitler üzerinden de aynı şekilde onların Yaratıcıya, Onun marifetine dair şahitliklerini dile getiriyor. Eser, fizikî alemin şahitliğinden başka metafizik aleme girerek vahiy hakikati, semavi kitaplar ve nihayet Kur'an'ın bu konudaki açıklamaları ile Hz. Muhammed'in konumuna değinerek onun (asm) şahadetlerini aktarıyor. Son olarak da bizzat Yaratıcının hem her yeri istila eden faaliyetindeki kudret lisanı ile getirdiği konuşmaları hem indirdiği kitaplardaki kavli konuşmalarıyla kendi marifetini anlattığını paylaşıyor. Artık bu son aşamada seyyâh, kainatın şahitliğini Ondan kopuk olarak yorumlamayarak, bu şahitliğin, bir anlamda Yaratıcının Kendisinin Kendisine şahitliği olduğunu fark ediyor ve daha ileri gidemeyerek -çünkü bir insan olarak gidebilecek zirve kavrayış yeri burasıdır- duruyor.

Öte yandan eser, klasik kelâm kaynaklarındaki ifade ile salt “ispat-ı vâcib” kitabı olmayıp hem Yaratıcının vahdeti ve diğer sıfatlarını hem de kelime-i tevhidin ikinci rüknü olan Hz. Muhammed’in nübüvvetini aklı burhanlar ve kalbî temellendirmelerle kanıtlıyor.

Eserde gerek ulûhiyetin temellendirilmesi gerekse nübüvvetin temellendirilmesi yapılırken sorgulamada; a) Alemde olup bitenlere dikkat kesilmek, b) Yaratılıştaki bulunan merak ve ilgiyi eksik etmemek, c) Sorgulamada akıl-kalp birlikteliğini dikkate almak, d) Alemdeki nizam, sanatlı yaratılış, ihyâ, rızıklandırma gibi fiillere odaklanıp “eserden müessire” geçmek, e) varlıkların hal diliyle yaptıkları konuşmalarını insanî bakımdan iyi analiz etmek, f) Fizikî alemde yola çıkılarak ulaşılan hakikatleri vahyin mesajı ile teyit etmek, g) sorgulamanın her aşamasında imanın ziyadeleştiğinin farkına varmak... gibi çok önemli metodolojik prensiplere dikkat çekiyor.

Metot ya da usûl sistemli düşünüş demek olduğuna göre, -inancı, anlayışı ne olursa olsun-, her insan Ayetü'l-Kübra'yı samimiyet içinde yani şartlanmadan okuduğunda ve buradaki usûlî prensiplere riayet ettiğinde, hiç şüphe yok ki inanç problemi varsa problemini izale edecek, imanı taklidî bir düzeyde ise tahkikî niteliğe ulaşacak, imanı tahkikî ise, -ilgi gayret ve seviyesine göre-, imanda hakka'l-yakîn mertebesine doğru yol alacaktır; denebilir.

Bu yönüyle eser, çağımız insanının en temel “var oluşsal sorusunu” insanî düzeyde ve varlık aleminden yola çıkarak ve vahiyle de temellendirerek cevaplandırdığı için, her insanın muhtaç olduğu bir çalışma olarak önümüzde duruyor.

Yaratıcının vahdeti ve diğer sıfatlarını hem de kelime-i tevhidin ikinci rüknü olan Hz. Muhammed'in nübüvvetini aklı burhanlar ve kalbî temellendirmelerle kanıtlıyor.